

le sa prehĺbujúcimi a mnohostrannejšími umeleckými prostriedkami. „Jazykom“ architektúry je signalizácia umeleckým tvarom, ktorý má historicky podmienenú platnosť, je všeobecne zrozumiteľný. Myšlienky, ktoré architektúra vyjadruje, sú obsahom architektonického diela. Sú to idey hovoriace o živote, o názoroch, ciotoch a potrebách doby, o postoji umelca k nim. Obsah vždy znamená najdôležitejšiu stránku predmetu, vyjadruje jeho podstatu, základné vlastnosti a znaky. Spôsob, ktorým sa tlmočí obsah a ktorý sa stáva priamym dorozumievacím signálom ako vonkajšia, hmotná podoba, je formou architektonického diela. V podstate forma spája prvky obsahu, bez nej nie je sám obsah možný. Nemá byť apriórna, náhodná, iluzívna. Forma a obsah sú kategóriami dialektického materializmu, tvoria jednotu a majú veľký význam pre pochopenie procesov vývinu aj v oblasti architektúry.

Architektúra, okrem možnosti vyjadriť zásadné city a myšlienky (môže nadchnúť i dojať, môže byť radostná i vážna, intímna i monumentálna, jemná i drsná pôsobiaca), musí zodpovedať účelu, úžitkovosti, hospodárnosti. Architektonická tvorba, aby zohľadnila všetky požiadavky a aby jej výsledkom bolo i účelné dielo, je zložitým procesom svojimi zákonitosťami, ktorých pochopenie nám umožňuje skúmať a porozumieť nielen architektonické diela súčasnosti, ale aj dávnej i nedávnej minulosti. Architektonická kompozícia má širší význam, keďže obsahuje nielen vlastný proces tvorby – „komponovania“, ale aj spätné problémy a vzťahy častí architektúry už realizovanej.

Pri skúmaní a hodnotení historických pamiatok treba ich sledovať zo širšieho hľadiska, vžívať sa do procesov tvorby tej-ktorej doby – od zasadenia do prostredia, až k vlastnému riešeniu celkového komplexu, k skladbe jednotlivých hmôt a priestorov – ako aj sledovať väzby tvarov a ich súvislosti kritériami architektonickej kompozície. Jednotlivé princípy architektonickej kompozície sú estetickými kategóriami. Nemožno ich všeobecne hierarchizovať, úzko sa prelínajú a prekrývajú. Hlavnou úlohou architektonickej kompozície je správne rozvinúť a uviesť do harmonických vzťahov jednotlivé

architektonické vyjadrovacie prostriedky – princípy, pomocou ktorých architekt dokáže vyjadriť každý svoj zámer (subjektívny činiteľ – inteligencia autora, vlastnosti, sklony), ale aj potreby spoločnosti (objektívny činiteľ – potreby adresáta, objednávateľa, prostredie, funkcia, obsah).²

Pri rozbore a dokumentovaní kompozičných princípov ranobarokovej architektúry možno tie najhlavnejšie uvádzať v nasledovnom poradí: hmota, priestor, proporcionalita, tektonika, tvaroslovie.

1. Hmota

Základnými elementmi kompozície v architektúre sú línia, plocha, objem a priestor.

Línia je najjednoduchší prvok pri vytváraní plôch a telies – objemov, hmôt. Je to čiara – hrana, rovná alebo krivá, ale aj obrys, silueta. Pôsobí buď statickým, pokojným dojmom (rovná línia), alebo dynamickým (krivky konvexné či konkávne), v smere horizontálnom alebo vertikálnom.

Plocha je ďalším prvkom pri vytváraní hmoty. Uplatňuje sa tvarom, rozmermi, povrchom, farbou a členením. Plochy môžu byť rovné, pravidelné, oblé a guľové (stredovo symetrické), poloprávne a nepravidelné. V architektúre sa uplatňujú aj rôzne kombinácie tvarov plôch. Podobné členenie plôch líniami môže byť horizontálne, vertikálne a kombinované.

Objem v architektúre, to je základná hmota, skutočný reálny útvar, vytvorený vonkajšími plochami architektonického diela, inými slovami, priestor, ktorý vyplňa nejaké teleso.

Priestor má v architektúre podstatný význam; bude predmetom rozboru, ako opačný útvar, v ďalšej kapitole.

Kompozícia hmôt je obyčajne skladbou základných geometrických telies (kocka, hranol, ihlan, valec, kužeľ, guľa a ich kombinácie), a to radením tvarov, ich násobením alebo prenikaním. Vonkajšie plochy sú buď rovinné (priesečnice plôch sú priamky – pôsobenia statiky), alebo rotačné (priesečnice sú krivky – pôsobenia dynamiky). Dôležitým kritériom pri skladbe hmôt je aj obrys – silueta a členenie hmôt lí-